

ปริทัศน์หนังสือ

คราสและควินิน วิวาทะ ปากไก่และใบเรือ

Cras and Quinine disputes Quill and Sail

อรอำไพ นับสิบ¹ | Ornampai Nabsib

ชื่อหนังสือ คราสและควินิน
ผู้แต่ง พิพัฒน์ พสุธารชาติ
จำนวน 431 หน้า
ปีที่พิมพ์ 2560
ราคา 280 บาท
สำนักพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์

คราสและควินิน ของผู้เขียน พิพัฒน์ พสุธารชาติ เป็นหนังสือวิชาการที่มุ่งเสนอประเด็น ถกเถียง โต้แย้ง เปิดบทสนทนา จุดประเด็น ตั้งคำถาม กับกระบวนการทัศน์และผลการศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน “ปากไก่และใบเรือ”

เมื่อเอ่ยถึงปากไก่และใบเรือ ผู้สนใจ ประวัติศาสตร์และนักวิชาการผู้คลุกคลีอยู่ใน วงวิชาการทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คงเคยได้ยินผ่านหูผ่านตา โดยบทความทั้ง 5 ชิ้นของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่พิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2522 – 2525 นำมารวมพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกใน ปี พ.ศ. 2527 และพิมพ์ครั้งที่สี่ ในปี พ.ศ. 2555 โดยสำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน อาจนิยามปากไก่และ ใบเรือตามที่ วีระศักดิ์ กිරติวรนนท์ กล่าวไว้ว่า “รวมความเรียงว่าด้วย วรรณกรรมและประวัติศาสตร์ รัตนโกสินทร์ ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นงานเขียน

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ สุราษฎร์ธานี

ทางประวัติศาสตร์ที่อธิบายถึงความแตกต่างระหว่างโลกทัศน์สมัยอยุธยา กับ สมัยต้นรัตนโกสินทร์ สอดคล้องกับการเติบโตของการค้าสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่มีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ประการแรก เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ต่อเนื่องกัน (Discontinuity) ระหว่างสมัยอยุธยา กับ สมัยรัตนโกสินทร์ ประการที่สอง เห็นความสำคัญของปัจจัยภายในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่ต่อเนื่องกัน (Continuity) หรือเป็นที่มา (Cause) ของการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งแตกต่างไปจากฐานคิดเดิมที่อธิบายว่ายุคต้นรัตนโกสินทร์เป็นการสืบทอดต่อเนื่องมาจากสมัยอยุธยา จึงมีความสอดคล้องกันมากกว่ายุคการปฏิรูปประเทศสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีสาเหตุมาจากการคุกคามของประเทศมหาอำนาจจากทวีปยุโรปในยุคล่าอาณานิคม หรือปัจจัยภายนอกเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงสยามประเทศให้ปรับตัวตามแบบแผนประเทศตะวันตก ซึ่งการอธิบายของ ปากไ่และใบเรือ กลับเสนอว่า สมัยต้นรัตนโกสินทร์มีความแตกต่างไปจากสมัยอยุธยา แต่มีความต่อเนื่องกันกับยุคการปฏิรูปประเทศสมัยรัชกาลที่ 5” (Pipat Pasutharachat, 2017: 15) วีระศักดิ์ กිරิตวรนนท์ ได้สรุปเนื้อหาโดยย่อของบทความ 5 ชิ้น ใน ปากไ่และใบเรือ โดยเรื่องแรกเป็นการศึกษาภาพรวม อีก 4 เรื่องต่อมาเป็นการศึกษาเฉพาะเรื่อง บทความ 4 เรื่องหลังในปากไ่และใบเรือ นำมาสู่การอธิบายการเปลี่ยนแปลงจารีตการเขียนวรรณกรรมจากสมัยอยุธยาถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์

หากพูดถึงนักประวัติศาสตร์ไทยผู้มีชื่อเสียงย่อมต้องมีชื่อของนิธิ เอียวศรีวงศ์ รวมอยู่ด้วย ปฏิเสธไม่ได้ว่าผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ มีอิทธิพลสูงมากต่อวงการประวัติศาสตร์ไทย ปัญญาชนสยามผู้ได้รับการยอมรับในทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครอบคลุมถึงศิลปะและวิทยาศาสตร์ด้วย² งานประวัติศาสตร์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้รับการเอ่ยอ้างถึงอยู่เสมอ งานเขียนใน มติชนสุดสัปดาห์ ของเขาได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากผู้อ่าน ดังจะเห็นได้ว่ามีการนำมารวมเล่มตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง

²The American Heritage Dictionary of the English Language, Forth Edition copyright 2000, by Houghton Mifflin Company, <http://www.thefreedictionary.com/Renaissance+man>

ในขณะที่ พิพัฒน์ พสุธารชาติ เป็นวิศวกร สนใจทั้งปรัชญา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ สุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา ฯลฯ กล่าวได้ว่า ความสนใจของเขานั้นหลากหลาย มีลักษณะของสหวิทยาการ หากพิจารณาบริบทผู้เขียน ความน่าสนใจยังอยู่ที่ *Laughable Loves* (2553) จัดอันดับสิบนักวิชาการในดวงใจ ชื่อของพิพัฒน์ พสุธารชาติ อยู่อันดับคู่คี่กับอันดับที่ 4 ในขณะที่อันดับที่ 1 เป็นของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ งานของพิพัฒน์ พสุธารชาติ จึงเปรียบเสมือนนักเขียนคลื่นลูกใหม่ที่พยายามสนทนากับคลื่นลูกเก่าซึ่งเป็นตำนานที่ยังมีชีวิตอยู่ ทั้งลมหายใจผู้เขียนและงานที่ยังคงส่งอิทธิพลต่อผู้คนร่วมสมัย

พิพัฒน์ พสุธารชาติ ได้อ้างถึงงานศึกษาของไซยนต์ ไชยพร³ พบว่า ในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของนิธิมีความคล้ายคลึงกับกรอบทฤษฎีแนวคิดที่สำคัญต่าง ๆ ในทางสังคมศาสตร์ของแวดวงวิชาการตะวันตกอย่างยิ่ง พิพัฒน์ พสุธารชาติ จึงเห็นว่า “การที่จะเข้าใจความคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ถูกต้อง หรือเข้าใจได้เหมือนกับที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ เข้าใจตนเอง เรามีความจำเป็นที่ต้องเข้าใจทฤษฎีของนักวิชาการตะวันตกที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใช้ในงานของเขา ถึงแม้ว่านิธิ เอียวศรีวงศ์ จะไม่ได้อ้างอิงถึงทฤษฎีเหล่านั้นก็ตาม” (Pipat Pasutharachat, 2017: 33)

ปากไก่และใบเรือ มีความร่วมสมัยใน 2 ประเด็น (Thanet Aphornsuvan, 2016: online) คือ 1) นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เขียนประวัติศาสตร์ไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ที่สมบูรณ์ มีบรรยากาศรองรับข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ จึงทำให้ประวัติศาสตร์ไม่น่าเบื่อ ให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยสูงมาก มีการถ่ายทอดมโนภาพของสังคมไทยได้ดี โดยงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ มองเห็นสิ่งสำคัญ คือ พิสูจน์ว่าประวัติศาสตร์ช่วงต้นรัตนโกสินทร์เป็นอีกยุคของประวัติศาสตร์ไทย เป็นสังคมระบอบพีที่ชนชั้นนำไทยและชนชั้นนำเฉพาะในกรุงเทพฯ ได้รู้จักวิธีการเปลี่ยนเศรษฐกิจแบบเก่าในยุคก่อนหน้ามาเป็นเศรษฐกิจแบบใหม่ และ 2) มโนทัศน์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังไม่ถูกโต้แย้งด้วยนักประวัติศาสตร์ใหม่ๆ ว่า ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นเป็นสังคมระบอบพีอย่างไร งานอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ จึงยังถูกพูดถึงอยู่เสมอ

³ไซยนต์ ไชยพร, นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน/กับวิกฤตการณ์การเมืองไทย หน้า 47

พิพัฒน์ พสุธารชาติ เห็นว่ามโนทัศน์กระฎุมพียังดำรงอยู่ได้ในความรู้สึกนึกคิดของคนไทยส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากมโนทัศน์กระฎุมพีในปากไก่และใบเรือของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2520 พิพัฒน์ พสุธารชาติ พบว่านิธิ เอียวศรีวงศ์ ดัดแปลงแนวคิดบางอย่างของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) กับคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) มาใช้ในการถ่ายทอดมโนทัศน์กระฎุมพี แต่แนวคิดพื้นฐานบางอย่างของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็เข้ากันไม่ได้กับเวเบอร์ และแนวคิดปรัชญาประวัติศาสตร์ของเขาก็ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับมาร์กซ์ และนิธิ เอียวศรีวงศ์ จะไม่เห็นด้วยกับเวเบอร์หรือมาร์กซ์ก็ย่อมได้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ไม่ได้อ้างอิงทฤษฎีที่ชัดเจนทำให้แนวคิดของนิธิไม่มีพื้นฐานรับรองในทางทฤษฎีที่หนักแน่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ เองก็มักกล่าวว่าเขาไม่ได้ยึดมั่นในทฤษฎีหรือสำนักคิดใดเป็นการเฉพาะ⁴

คำอธิบายเรื่องกระฎุมพีของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ทำให้แนวคิด “ศักดินา” เลื่อนหายไป พิพัฒน์ พสุธารชาติ คิดว่าสาเหตุสำคัญเกิดจากการที่นิธิให้ชนชั้นนำในระบบศักดินาสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เปลี่ยนตนเองเป็นกระฎุมพี คำว่า “กระฎุมพี” ในความหมายของนิธิ เอียวศรีวงศ์ นอกจากจะหมายถึงพวกพ่อค้านายทุนแล้ว ยังรวมถึงชนชั้นนำในระบบศักดินาที่ได้เปลี่ยนแปลงตัวเองไปเป็นกระฎุมพีอีกด้วย (ตามที่นิธิเรียกว่า เจ้าและขุนนางเจ้าสัวราชูฎผู้มีทรัพย์) และชนชั้นนำเหล่านี้ก็คือกลุ่มที่สร้างวัฒนธรรมแบบกระฎุมพีขึ้นมา (Pipat Pasutharachat, 2017: 417) เนื่องจากในหนังสือ คราสและควินิน กล่าวอ้างจากในหนังสือ ปากไก่และใบเรือ ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ซึ่งเน้นว่าเมื่อชนชั้นนำในระบบศักดินาเปลี่ยนตนเองเป็นกระฎุมพี ซึ่งพิพัฒน์ พสุธารชาติ ได้กล่าวถึงความเป็นกระฎุมพี ยังหมายถึงความเป็นเหตุเป็นผลหรือเหตุผลนิยม “ตามทัศนะของเวเบอร์ “ระบบทุนนิยม” เป็นผลมาจาก “การสร้างระบบเหตุผล” (Rationalization) ขององค์การและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ” (Pipat Pasutharachat, 2017: 92) ความเป็นกระฎุมพีให้ความสำคัญกับความจริงเชิงประจักษ์ ซึ่งมีลักษณะ “สัจนิยม” (Realism) ความหมายเดียวกับ “ประจักษ์นิยม” โดยความจริงเชิงประจักษ์นิยมนั้น “มีพื้นฐานมาจากทัศนะทางวิทยาศาสตร์แบบประจักษ์นิยม (Empiricism) ซึ่งเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงจะต้องมาจากประสาทสัมผัส” (Pipat Pasutharachat, 2017: 236)

⁴แพทริก โจรี, “สงครามประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย: การต่อสู้ของสถาบันกษัตริย์ในประวัติศาสตร์สมัยใหม่,” แปลโดย จิรวัดน์ แสงทอง, ฟ้าเดียวกัน ปีที่ 8, ฉบับที่ 1 (มกราคม - กันยายน 2553), หน้า 115. รวมทั้งดู นิธิ เอียวศรีวงศ์, “จดหมายถึงบรรณาธิการ,” วารสารอักษรศาสตร์ ปีที่ 6, ฉบับที่ 1 - 2 (2526 : 409 - 411)

และความเป็นมนุษยนิยมซึ่งอธิบายได้ว่า เป็นความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ ตัวอย่าง “ลักษณะของพระพุทธรูปของธรรมยุติกนิกาย⁵” ที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ เชื่อว่าเป็นการสร้างรูปแทนองค์พระพุทธเจ้าให้มีความเป็นมนุษย์มากขึ้น พระพุทธเจ้าถูกมองในประเทศไทยว่าเป็นมนุษย์มากขึ้น ๆ ตามลำดับ (Pipat Pasutharachat, 2017: 336 - 337) กล่าวโดยสรุปได้ว่า นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรียกโลกทัศน์แบบกระฎุมพีในความหมายของการให้ความสำคัญกับความ เป็นเหตุเป็นผล ความจริงเชิงประจักษ์และความเป็นมนุษยนิยม แต่นั่นไม่ใช่สิ่งที่พิพัฒนาเชื่อ เขาจึงได้เขียนคราสและควินิน ขึ้นมาเพื่อถกเถียงอย่างนักวิชาการโดยชี้ให้เห็นว่า โลกทัศน์แบบกระฎุมพีอย่างที่นิธิเรียกนั้นมีได้เป็นเช่นนั้น หากแต่พิพัฒนา พสุธารชาติ มองว่า “รากฐานดังกล่าวคือเนื้อหาในคัมภีร์ไตรภูมิ แนวคิดพระเจ้าจักรพรรดิราช และความเชื่อแบบไสยศาสตร์ของคนไทย” (Pipat Pasutharachat, 2017: 344)

หนังสือวิชาการ คราสและควินิน ประกอบด้วย 8 บท เริ่มจากบทที่ 1 “ปากไก่อและใบเรือ” หลักหมายสำคัญหนึ่งของไทยศึกษา บทที่ 2 “ปากไก่อและใบเรือ” กับอิทธิพลของแม็กซ์ เวเบอร์ บทที่ 3 ปัญหาของ “ความเป็นเหตุเป็นผล” บทที่ 4 การรับวิทยาการจากตะวันตก บทที่ 5 โลกของนางนพมาศ บทที่ 6 สัจนิยมในวรรณกรรมไทย บทที่ 7 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับความคลุมเครือของ “ความเป็นเหตุเป็นผล” และ บทที่ 8 วิจาร์ณความเป็น “มนุษยนิยม” และ “เหตุผลนิยม” ของธรรมยุติกนิกาย นอกจากนี้ยังมีภาคผนวก 1 ปัญหาเรื่อง “ความรู้จากประสบการณ์” ภาคผนวก 2 “ปากไก่อและใบเรือ” กับมายาคติเรื่องชนชั้นกลาง

บทที่ 1 ของหนังสือ คราสและควินิน ใช้ชื่อบทว่า “ปากไก่อและใบเรือ” หลักหมายสำคัญหนึ่งของไทยศึกษา ประกอบด้วยบทความ 5 ชิ้น ได้แก่ 1) วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์ (1982) 2) สุนทรภู่ : มหากวีกระฎุมพี (1981) 3) อันเนื่องมาจากมหาชาติเมืองเพชร (1981) 4) โลกของนางนพมาศ (1979) และ 5) พระปฐมสมโพธิกถากับความเคลื่อนไหวทางศาสนาในต้นรัตนโกสินทร์ (1981)

⁵บทปริทัศน์นี้เลือกใช้คำว่า “ธรรมยุติกนิกาย” ตามต้นฉบับในหนังสือชื่อ “คราสและควินิน” ของพิพัฒนา พสุธารชาติ ฉบับพิมพ์ครั้งแรก (ตุลาคม พ.ศ. 2560) ทั้งนี้ในแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ปรากฏใช้คำเรียกว่า “ธรรมยุตินิกาย”

เนื้อหาในบทที่ 1 พัทธน์ พสุธารชาติ ได้เขียนบททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ อาทิ ยกคำวิจารณ์ของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ซึ่งเขียนลงบทความปริทัศน์ในปี พ.ศ. 2525 เรื่อง สังคมไทยจากศักดินาสู่ทุนนิยม ลงใน วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 ซึ่งสมศักดิ์ได้กล่าวถึงนิธิ เอียวศรีวงศ์ ด้วยความยกย่อง แต่อย่างไรก็ตามสมศักดิ์ยังเห็นว่าในช่วงแรกนั้นงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังเป็นแค่ งานประวัติศาสตร์ความคิด ต้องรอถึงช่วง สุนทรภู์ : มหากวีกรรมพื (1981) ที่เขาเห็นว่านิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงด้านวรรณกรรมเข้ากับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจอย่างยอดเยี่ยม นอกจากนี้ยังมีคำวิจารณ์ของกุลลดา เกษบุญชู มีด และเก่งกิจ กิติเรียงลาภ ทั้งสองได้ตั้งข้อสังเกตว่า หลังจากที่สมศักดิ์ ได้เขียนยกย่องนิธิ เอียวศรีวงศ์ ไปแล้วกว่า 24 ปี แต่กลับมีงานเขียนที่มีบทสนทนากับความคิดและข้อเสนอของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน ปากไก่และใบเรือ น้อยมาก หรือแทบจะไม่มีงานเขียนชิ้นสำคัญชิ้นใดเลย จวบจนปัจจุบันมีงานเขียนวิพากษ์ชิ้นสำคัญที่มีต่อนิธิแค่ 2 - 3 งานเท่านั้น คือ งานของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล งานของทวีศักดิ์ เผือกสม และงานเขียนของคริส เบเกอร์ และทั้งสองเห็นพ้องว่า นิธิ เอียวศรีวงศ์ แทบไม่มีข้อเสนอในการวิเคราะห์ลักษณะสังคมไทยร่วมสมัยอย่างเป็นระบบอีก หลังจากงาน ปากไก่และใบเรือ อีกคนหนึ่งคือ สุมาลี วีระวงศ์ ได้โต้แย้งนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในหลายประเด็น อาทิ หน้าที่ของวรรณกรรมและงานเขียนทุกเรื่องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของผู้แต่งซึ่งมีหลากหลายกว่าที่อาจารย์นิธิระบุไว้ แม้สุมาลียอมรับเหมือนนิธิ เอียวศรีวงศ์ ว่าจุดเด่นของวรรณกรรมไพร่เรื่องหนึ่งคือบทอัครจรรยา แต่วรรณกรรมราชสำนักก็มีบทอัครจรรยาเช่นกัน สุมาลียังปฏิเสธการแยกวรรณกรรมเป็นสองประเภทของนิธิ เอียวศรีวงศ์ คือวรรณกรรมไพร่กับวรรณกรรมของชนชั้นมูลนาย นอกจากประเด็นทางวรรณกรรมศึกษาแล้ว ยังมีเรื่องของประวัติศาสตร์กับวรรณกรรม ซึ่งมีระเบียบวิธีที่ต่างกันในด้านวิธีการ

หลักวิชาและจุดประสงค์ในการศึกษา แม้ว่าวรรณกรรมอาจเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญให้นักประวัติศาสตร์ได้ แต่วรรณกรรมมิได้มุ่งเน้นที่ข้อเท็จจริง และประเด็นความคลุมเครือของกรรมพื กระทบทัศนกรรมพื ชนชั้นกรรมพืกับบทบาททางการเมือง สิ่งที่พิพัธน์ พสุธารชาติ อธิบายในหนังสือเล่มนี้เพื่อให้เห็นว่าโลกทัศน์แบบกรรมพืที่เป็นเพียงแนวคิด หรือสมมุติฐานที่ไม่มีความสอดคล้องกับความเชื่อของคนไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ หรือถึงขั้นไม่มีอยู่จริงก็อาจกล่าวได้เช่นกัน เนื้อหาในบทที่ 1 ของหนังสือ คราสและควินิน ย้ำชัดเจนว่ามุ่งวิจารณ์โน้ตทัศน์ที่นิธิใช้ใน ปากไก่และใบเรือ

เนื้อหาในบทที่ 2 พิพัฒน์ พสุธารชาติ ได้อธิบายให้เห็นว่า ความเป็นเหตุเป็นผล ในความเห็นของเวเบอร์ ไม่ได้เป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง แต่นิธิเอียวศรีวงศ์ เชื่อว่าความเป็นเหตุเป็นผลสามารถพิสูจน์ได้ การเปรียบเทียบแนวคิดของ นิธิเอียวศรีวงศ์ กับเวเบอร์นั้น ผู้เขียนได้กล่าวว่า “ไม่ได้มีเจตนาลดคุณค่าของนิธิ เอียวศรีวงศ์ หรือปฏิเสธคุณูปการที่ “ปากโก่และใบเรือ” มีต่อไทยศึกษา แต่การกล่าวถึงแนวคิดของเวเบอร์ จะทำให้ผู้เขียนสามารถใช้เป็นฐานในการวิจารณ์แนวคิด “ความเป็นเหตุเป็นผล” ในบทที่สาม ต่อไปได้ โดยผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นว่า “ความเป็นเหตุเป็นผล” ไม่ได้อยู่ในด้านตรงข้ามกับ “ไสยศาสตร์” อย่างที่นิธิเสนอ” (Pipat Pasutharachat, 2017: 84)

บทที่ 3 ว่าด้วยปัญหาของ “ความเป็นเหตุเป็นผล” พิพัฒน์ได้อ้างถึงเวเบอร์ กับแนวคิดความเป็นเหตุเป็นผลที่ให้ความสำคัญมากเกี่ยวกับการกระทำทางสังคม (Social Action) ประการหนึ่งคือเหตุผลเชิงเครื่องมือ (Instrumental Rationality) ซึ่งสรุปได้ว่าเหตุผลเชิงเครื่องมือคือการกระทำที่มีเหตุผลในการเลือกวิธีการเพื่อไปสู่เป้าหมาย ที่วางไว้ และอีกประการหนึ่งคือเหตุผลเชิงคุณค่า (Value Rationality) ต่างจากเหตุผลเชิงเครื่องมือ เพราะแนวคิดเหตุผลเชิงคุณค่าไม่ได้สนใจเรื่องความสำเร็จของการกระทำ แต่เป็นการกระทำทางสังคมที่ถูกกำหนดโดยความเชื่อต่าง ๆ พิพัฒน์เห็นว่าเราบอกไม่ได้ว่า โลกทัศน์แบบศักดินากับโลกทัศน์แบบระบอบทุนนิยม โลกทัศน์แบบใดมีความเป็นเหตุเป็นผลมากกว่ากัน เพราะโลกทัศน์ทั้งสองเป็นเรื่องของคุณค่า ผู้เขียน (พิพัฒน์) ได้เอ่ยถึงงานของโสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ จากหนังสือ วิทยาศาสตร์ในสังคมและวัฒนธรรมไทย จุดประกายให้เกิด ความสงสัยกับแนวคิดหลายประการที่ปรากฏอยู่ในปากโก่และใบเรือ อาทิ ประเด็นที่ชวนให้ฉกฉวยคือการที่คนส่วนใหญ่เชื่อว่าวิทยาศาสตร์คือเงื่อนไขของความมีเหตุมีผล ซึ่งความเชื่อดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ พิพัฒน์ได้ชี้ให้เห็นว่า ถ้าเราเชื่อว่า ความเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) ต้องมีความเป็นสากล คือไม่มีการเปลี่ยนแปลง (ซึ่งผู้เขียน (พิพัฒน์) คิดว่าเป็นการพิจารณาแต่เพียง เหตุผลเชิงเครื่องมือ Rationality เพราะ เหตุผลเชิงคุณค่า ไม่สามารถมีความเป็นสากลได้) วิทยาศาสตร์ก็จะไม่สามารถเป็นเงื่อนไขของความมีเหตุมีผลได้ เพราะวิทยาศาสตร์สามารถเปลี่ยนแปลงได้นั่นเอง อีกประเด็นที่น่าสนใจคือการรับวิทยาการตะวันตกของชนชั้นนำไทย นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่า โลกทัศน์แบบเดิมที่เคยเชื่อและยึดถือกันมานั้น ดูเหมือนจะถูกแทนที่ด้วยกระแส

วิทยาศาสตร์ตะวันตก กระนั้นโสร้งจี้ได้ตั้งคำถามชวนฉงนคิดว่า หากเหตุการณ์เป็น อย่างที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ว่าไว้ เหตุใดในปัจจุบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของไทยจึงไม่ก้าวหน้า เท่าที่ควร เมื่อพิจารณาข้อเสนอของเครก (Craig J. Reynolds) ที่เสนอว่า โลกทัศน์ ในไตรภูมินั้นไม่ได้หายไปจากจิตสำนึกร่วมของคนไทย การรับความรู้จากตะวันตกนั้น ก็เป็นการเลือกรับที่เต็มไปด้วยการคิดคำนวณทางยุทธศาสตร์ โดยมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ การปกป้องพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ดังนั้น แม้ว่าปัญญาชนสยามจะเห็นดีเห็นชอบไปกับ วิทยาการตะวันตกด้านต่าง ๆ เพียงใด แต่เมื่อมีการโจมตีพระพุทธศานาย่อมเป็นเรื่องที่ พวกเขาไม่อาจยอมรับได้ พิพัฒน์ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า ถ้าเราเชื่อตามเครก และทวิศักดิ์ เผือกสม ที่ว่าชนชั้นนำของไทยเลือกที่จะรับวิทยาการตะวันตกเฉพาะที่พวกเขาเห็นว่า มี ประโยชน์สำหรับตนและไม่ขัดกับความเชื่อดั้งเดิมที่เห็นว่ามีคุณค่า การรับวิทยาการ ดังกล่าวถึงแม้จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในภาคปฏิบัติ แต่มันก็ไม่ได้ทำให้พวกเขาต้อง เปลี่ยนแปลงวิธีการมองโลกแบบเดิม (อย่างเช่นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม หรือความเชื่อในเรื่องบุญ-กรรม) แต่ประการใด

บทที่ 4 พิพัฒน์ พสุธารชาติ ได้เสนอประเด็นแย้งนิธิว่า การรับวิทยาการตะวันตก ของไทยมิได้ทำให้เกิดการสั่นคลอนพื้นฐานอารยธรรมไทยอย่างรุนแรง และได้ยกตัวอย่าง วิธีการอยู่ไฟ เมื่อแพทย์แผนไทยปะทะแพทย์แผนตะวันตก สาระในการรักษาแบบจารีต ยังคงมีอยู่ ผู้หญิงจำนวนมากยังคงนิยมอยู่ไฟหลังคลอดบุตร ดังนั้น ข้อเสนอของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่กล่าวว่า โลกทัศน์ของไทยแบบเดิมที่เคยเชื่อและยึดถือกันมานั้น จะถูกแทนที่ด้วยกระแส วิทยาศาสตร์ตะวันตกนั้นไม่น่าถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของเครกและทวิศักดิ์ ในบทที่ 3 ก่อนหน้านี้ หรือแม้แต่ไสยศาสตร์กับการแพทย์แผนปัจจุบัน พิพัฒน์ พสุธารชาติ ได้อ้างถึงงานของเยาวลักษณ์ ชัยนการ เรื่อง การแพทย์แผนไทย : วรรณกรรมศึกษา (2005) วารสารไทยคดีศึกษา ซึ่งเยาวลักษณ์เห็นว่า ไสยศาสตร์ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการแพทย์ไทย ในฐานะผู้ช่วยที่เป็นขวัญและกำลังใจอันสำคัญ พิธีกรรมต่าง ๆ มีจุดมุ่งหมายช่วยสกัดสิ่งชั่วร้าย ไม่ให้กล้ำกรายผู้ป่วย ซึ่งนับว่าเป็นวิถีทางจิตวิทยา พิพัฒน์ยังอ้างถึงบทความของนายแพทย์ สุรเกียรติ์ อาชานุภาพ จากบทความเรื่อง ไสยศาสตร์กับการรักษาพยาบาล ในปี พ.ศ. 2529 ว่าบุคลากรทางการแพทย์ไม่ควรดูดาวยและดูแคลนวิธีการทางไสยศาสตร์เหล่านี้เป็นเพียง

ตัวอย่างหนึ่งของการให้หลักฐานสนับสนุนประเด็นหลักของพิพัฒนา พสุธารชาติ ซึ่งต้องการเสนอแย้งนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่กล่าวว่า ฐานคิดของการแพทย์แบบจารีตของไทยคงล่มสลาย ก่อนการเข้ามาทำทนายอย่างจริงจังของความรู้แบบตะวันตก (คือตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ที่ทรงสร้างจารีกวดโพธิ์) สำหรับพิพัฒนาแล้ว จึงเป็นข้อเสนอมที่ฟังดูสุดกู่เกินไป

บทที่ 5 ประเด็นหลักอยู่ที่ผู้เขียน (พิพัฒนา พสุธารชาติ) ตีความหนังสือนางนพมาศ ต่างจากการตีความของนิธิ การตีความของผู้เขียนตั้งอยู่บนคติความเชื่อดั้งเดิมของไทย นั่นคือคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงและแนวคิดพระเจ้าจักรพรรดิราชา ในขณะที่นิธิเห็นว่าหนังสือ นางนพมาศถูกเขียนขึ้นจากการใช้ประสบการณ์จริงของผู้แต่ง ต่างจากพิพัฒนา พสุธารชาติ ที่ไม่เชื่อว่าผู้แต่งหนังสือนางนพมาศได้เขียนถึงความจริงแบบใหม่ ที่มาจากประสบการณ์ มากกว่าการเชื่อจากตำราและคำบอกเล่าของบุคคลอื่น แม้ว่ารูปแบบการเล่าเรื่องของ นางนพมาศจะชวนให้หลงเข้าใจไปว่านางนพมาศเป็นบุคคลจริง และได้พบเห็นเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านสายตา การรับรู้นี้คิด ตลอดจนการตีความของตัวเองก็ตาม ผู้เขียนได้ยกคำอธิบาย ของสุนทร ชุตินทรานนท์ ที่ว่าการที่หนังสือนางนพมาศกล่าวแต่เพียงชมพูทวีป โดยไม่ได้กล่าวถึง อีกสามทวีป จัดเป็นเรื่องที่สามารถเข้าใจได้ภายใต้แนวคิดพระเจ้าจักรพรรดิราชา ผู้ปกครองเพียงชมพูทวีป ซึ่งเป็นแนวคิดโบราณ (อันมาจาก ตำราทั้งฝ่ายพุทธและ พราหมณ์)⁶ มันจึงไม่ได้เป็นแนวคิดใหม่ ที่ผู้แต่งหนังสือเล่มนี้ได้รับจากประสบการณ์ ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ตามคำอธิบายของนิธิแต่อย่างไร แม้ว่าบทสรุปของพิพัฒนา พสุธารชาติ จะกล่าวถึงหนังสือนางนพมาศในลักษณะที่ยังเป็นโลกในอุดมคติของ รัฐโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือระบบบรรณาการ (Tribute System) ถึงกระนั้น พิพัฒนาไม่ได้ต้องการนำเสนอว่าการตีความของตนถูกต้องอย่างแน่นอน เพียงแต่เสนอ ความเป็นไปได้มากกว่าการตีความของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ทั้งยังย้ำว่าประเด็นการตีความตัว บทวรรณกรรมก็อาจเป็นปัญหาที่สามารถประสพได้จากการใช้ทฤษฎีต่าง ๆ ของตะวันตก ในการมุ่งหาความจริงแท้จากโลกภายนอกซึ่งวรรณกรรมนั้นอ้างถึง

⁶ดู วราพร ภู่งศ์พันธ์, สถาบันกษัตริย์ในกฎหมายเชียรบาล (นครปฐม : โครงการตำราและ หนังสือคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะอักษรศาสตร์, 2555 : 46 - 50)

บทที่ 6 ในวงการวรรณกรรมศึกษาคงปฏิเสธไม่ได้ว่างานของสุนทรภู่ถูกนำมาศึกษาในฐานะภาพสะท้อนสังคมในยุคนั้นหรือมองหาข้อเท็จจริงว่างานที่สุนทรภู่เขียนเผยให้เห็นข้อเท็จจริงใดบ้าง พิพัฒน์ได้กล่าวถึง ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต ซึ่งเสนอความเห็นว่ นิราศสุพรรณเป็นนิราศบันทึกการเดินทางมากกว่าบันทึกการคร่ำครวญ และประเด็นที่ ชลดา กล่าวว่ “แต่สุนทรภู่บันทึกเรื่องเหล่านั้นในลักษณะของวรรณคดี ไม่ใช่สารคดี จึงมีเนื้อหาที่ไม่เป็นจริงรวมอยู่ด้วย” (Pipat Pasutharachat, 2017: 246) ซึ่งเป็น ประเด็นที่นำมาสู่การอธิบายเกี่ยวกับการพรรณนาอันไม่ใช่ภาพตามที่สุนทรภู่เห็นจริง ประเด็นที่พิพัฒน์ให้ความสนใจคือการพรรณนาที่เกิดจากจินตนาการของสุนทรภู่ พิพัฒน์ พสุธารชาติ เสนอว่ “เราไม่ควรอ่านงานของสุนทรภู่ (โดยเฉพาะนิราศ) เพื่อมุ่งความสำคัญไปที่ ข้อเท็จจริงแต่เพียงอย่างเดียว แต่เราต้องคำนึงถึงเนื้อหาที่เกิดจากจินตนาการของผู้แต่ง รวมไปถึงขนบธรรมเนียมในการแต่งวรรณกรรมของคนไทยในสมัยนั้น” (Pipat Pasutharachat, 2017: 85) จากข้อเสนอแนะของพิพัฒน์ พสุธารชาติ ใน คราสและควินิน ตอกย้ำัธรรมาชาติ ของวรรณคดี (บันเทิงคดี) ซึ่งเป็นเรื่องอ่านเล่น ย่อมเกิดจากจินตนาการของผู้ประพันธ์ ตลอด จนการให้ความสำคัญกับขนบในการแต่ง ซึ่งเขาเห็นว่าสุนทรภู่ยังคงให้ความสำคัญกับ ขนบการประพันธ์อย่างหนักแน่น เช่นนั้นแล้วจึงไม่ควรให้ความสำคัญกับความจริงในงาน ของสุนทรภู่จนเกินไป เพราะความจริงดังกล่าวไม่ได้อยู่ในขนบการประพันธ์ของ วรรณกรรมไทยหรือกล่าวให้เฉพาะเจาะจงในที่นี้คือวรรณกรรมของสุนทรภู่นั่นเอง

บทที่ 7 ความคลุมเครือในเรื่องความเป็นเหตุเป็นผล พิพัฒน์ พสุธารชาติ ได้สรุป จากการอ้างอิงงานของมักซ์ เวเบอร์ และโลธาร์จ็ หงศ์ลดารมภ์ ซึ่งอธิบายแนวคิดของ มาลินอฟสกี ออกมา 3 ประการ คือ 1) การกระทำตามความเชื่อแบบไสยศาสตร์ สามารถ มีความเป็นเหตุเป็นผลเชิงคุณค่า (Value Rationality) 2) คนที่มีความเชื่อบางอย่างแบบ ไสยศาสตร์ ก็ไม่ได้หมายความว่าเขาไม่สามารถที่จะมีการกระทำ (Action) แบบอื่นที่มี ความเป็นเหตุเป็นผลเชิงเครื่องมือได้ (Instrumental Rationality) และ 3) ความเป็นเหตุเป็นผล เชิงเครื่องมือต้องมีการตกแต่งและปรับปรุงรูปแบบไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ข้อสรุป ทั้งสามประการนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ผู้เขียน (พิพัฒน์ พสุธารชาติ) จะนำมาอภิปรายอยู่ในเนื้อหา บทนี้ เพื่อจะกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับโหราศาสตร์ไทยและ ความเชื่อเรื่องผีสามเทวดา สุริยุปราคาที่หัวก้าว โดยพิพัฒน์ได้ยกข้อสรุปของธงชัย วินิจจะกุล

ที่มีต่อเหตุการณ์สุริยุปราคาซึ่งเห็นว่า “ความรู้ทางดาราศาสตร์แบบตะวันตกเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะต่อความรู้ทางโหราศาสตร์แบบไทยอย่างเด็ดขาด” (Pipat Pasutharachat, 2017: 304) เป็นจุดปูพื้นตั้งต้น แต่พิพัฒน์ พสุธารชาติ ก็ยกความเห็นของเนริดา คูก (Nerida Cook) มาแย้งตรงชัย วินิจจะกุล โดย เนริดา คูก มองว่า “พระองค์ทรงใช้ตำราทั้งจากตะวันตกและตะวันออกในการคำนวณของพระองค์” จุดนี้แสดงให้เห็นลักษณะผสมผสาน มีใช้ความรู้แบบใดแบบหนึ่งเด็ดขาดตายตัว นำไปสู่การพิจารณาจุดประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพิพัฒน์ย้อเสนอของ เดวิด ออบิน (David Aubin) ที่เสนอเกี่ยวกับทัศนคติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในกรณีการเกิดสุริยุปราคานั้นมีความคลุมเครือ “การอ้างของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าพระองค์ได้ศึกษาความรู้จากทั้งตำราโหราศาสตร์ไทยและตำราดาราศาสตร์ของตะวันตก เพื่อนำมาคำนวณการเกิดสุริยุปราคานั้นมีความสำคัญ มันไม่ได้มีจุดประสงค์ในการอธิบายให้กับชาวตะวันตกเชื่อว่าความรู้ดั้งเดิมของไทยมีความทัดเทียมกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แต่พระองค์ต้องการโน้มน้าวให้ชาวไทยในตอนนั้นเชื่อมั่นว่าระบบระเบียบทางสังคมการเมืองแบบก่อนสมัยใหม่ของไทยสามารถต่อต้านการรุกรานของชาวตะวันตก (โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศส จากวิกฤตการณ์ปากน้ำเมื่อ ร.ศ. 112 ได้)” รวมถึงการเปิดประเด็นให้เห็นว่าโลกทัศน์ของพระองค์ไม่ได้มีความเป็นเหตุเป็นผลแบบตะวันตก โดยพิพัฒน์เสนอว่า “แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้รับการยอมรับจากนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ว่าเป็นนักปราชญ์และรัฐบุรุษผู้เริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ให้กับประเทศไทยไปสู่ความทันสมัย แต่ถ้าเราศึกษาพระราชประวัติของพระองค์อย่างละเอียดถี่ถ้วนโดยไม่พยายามปฏิเสธ (หรือลดความสำคัญ) ต่อการกระทำที่มีลักษณะไม่เป็นวิทยาศาสตร์ของพระองค์ท่าน (คือการไม่ยึดติดกับกรอบโลกทัศน์แบบกระฎุมพี ที่เน้นความมีเหตุมีผลและความรู้เชิงประจักษ์) เราก็จะพบว่าโลกทัศน์ของพระองค์ไม่ได้มีความเป็นเหตุเป็นผลแบบตะวันตก (หรืออย่างเป็นวิทยาศาสตร์) ที่ชัดเจน ตามคำอธิบายของนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่” (Pipat Pasutharachat, 2017: 85) กล่าวคือยังคงเชื่อในไสยศาสตร์ ฝีสางเทวดา หรือการพยากรณ์ทางโหราศาสตร์อยู่

บทที่ 8 เนื้อหาบทนี้วิจารณ์ความเป็นมนุษย์นิยมและเหตุผลนิยมของธรรมยุติกนิกาย พิพัฒน์จะอธิบายต่อไปให้เห็นว่าการเน้นวินัยของธรรมยุติกนิกายว่าเกิดจากการมองเห็นความสำคัญของชีวิตในโลกนี้มากขึ้นตามคำอธิบายแบบโลกทัศน์กระฎุมพีนั้นไม่มี

ความสอดคล้องกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ก่อนหน้านั้น และกล่าวอภิปรายถึง พระวชิรญาณกับการปฏิรูปพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ พระวินัยที่เคร่งครัดกับการสืบเนื่องทางประวัติศาสตร์ ทั้งหมดนั้นเพื่อปฏิเสธการตีความของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในเรื่องความเป็น มนุษยนิยมและเหตุผลนิยม ดังที่อ้างถึงบทที่ 1 ของหนังสือ คราสและควินิน “เป็นการปฏิเสธ การตีความของ “ปากไก่และใบเรือ” เรื่อง “ความเป็นมนุษย์นิยม” และ “เหตุผลนิยม” ในธรรมยุติกนิกายที่ถูกสถาปนาโดยพระวชิรญาณหรือสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฏ โดยผู้เขียนต้องการเสนอว่า “ความเป็นมนุษย์นิยม ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ และธรรมยุติกนิกายก็ไม่ได้มีแนวโน้มของ “เหตุผลนิยม” อย่างที่ “ปากไก่และใบเรือ” พยายามจะบอกกับเราแบบนั้น” (Pipat Pasutharachat, 2017: 85)

นอกจากนี้ในหนังสือยังมีภาคผนวก 1 ปัญหาเรื่อง “ความรู้จากประสบการณ์” ซึ่งให้เห็นว่า “ความเป็นเหตุเป็นผลของชนชั้นกลางไทยในปัจจุบัน ที่มีลักษณะแคบและเป็น วิทยาศาสตร์ตามคำอธิบายของนิธิ เอียวศรีวงศ์ นั้น ไม่ได้มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ กับความมีเหตุมีผลและการให้ความสำคัญกับความจริงเชิงประสบการณ์ของโลกทัศน์แบบ กรรมพินในสมัยต้นรัตนโกสินทร์แต่อย่างไร ดังที่คริส เบเกอร์ ได้วิจารณ์ว่า นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้แต่อธิบายซ้ำ ๆ ถึงความต่อเนื่องระหว่างชนชั้นกรรมพินในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ (ซึ่ง เป็นพวกชนชั้นสูง) มาจนถึงกรรมพินยุคปัจจุบัน” (Pipat Pasutharachat, 2017: 391) และภาคผนวก 2 “ปากไก่และใบเรือ” กับมายาคติเรื่องชนชั้นกลาง ซึ่งให้เห็น “การชักชวน ให้ผู้อ่านหันมาตั้งคำถามต่อคำอธิบายเรื่องการเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งต่าง ๆ บนการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ-สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำอธิบายที่ใช้มนทัศน์ “คนชั้นกลาง” ว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด” และจบด้วยกรายกคำของโยชิฟุมิ ทามาตะ (Yoshifumi Tamada) “ที่ได้อธิบายถึงเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 ตามที่ปัญญา ชนและสื่อมวลชนวิเคราะห์พากันเชื่อว่าเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อ ประชาธิปไตย และผู้คนที่เข้าร่วมการชุมนุมส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง แต่ทามาตะได้ชี้ให้ เห็นอย่างน่าเชื่อถือว่าความเชื่อดังกล่าวเป็นเพียงมายาคติ” (Pipat Pasutharachat, 2017: 422)

ชื่อหนังสือ คราสและควินิน เป็นชื่อที่ไม่สื่อความหมายเกี่ยวกับเนื้อหาในเล่ม อย่างตรงไปตรงมา เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า คราส หมายถึง กิน จึงมีคำเรียก สุริยคราส คือปรากฏการณ์พระอาทิตย์ถูกกลืนกินโดยดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และโลก โคจรมาเรียงอยู่ในแนวเดียวกัน ส่วนคำว่า ควินิน คือยาประเภทหนึ่งใช้รักษาโรคมalariaเรีย

ผู้เขียนบทปริทัศน์เห็นว่า กลวิธีการตั้งชื่อหนังสือดังกล่าวน่าจะเป็นสัญญาณเพื่อสื่อความหมายบางอย่างซึ่งไม่ตรงไปตรงมา คราสและควินินก็คล้ายกับการกินยาชานานหนึ่งเข้าไป ผู้เขียนบทปริทัศน์ยังไม่พบว่าพิพัฒน์ได้อธิบายความหมายของคำว่า “คราส” และ “ควินิน” ไว้อย่างไร กระนั้นก็ตาม ชื่อเรื่องที่ชวนคิดเช่นนี้สอดคล้องประสานกับเนื้อหาภายในเล่มที่ชวนให้คิดโต้แย้งกรอบวิธีคิดแบบเดิม ซึ่งเป็นการเปิดประเด็นถกกับ ปากไก่และใบเรือ โดยจะเจตนาหรือไม่ก็ตามชื่อหนังสือ คราสและควินิน ประกอบด้วยโครงสร้างทางไวยากรณ์คล้ายกับ ปากไก่และใบเรือ กล่าวคือ คำนาม+คำบุพบท+คำนาม นอกจากนี้การที่ผู้ประพันธ์มิได้เฉลยว่าชื่อหนังสือเล่มนี้หมายความว่าอะไรกันแน่ ก็เท่ากับการเปิดกว้างให้ผู้อ่านตีความค้นหาความหมายต่อไป

คราสและควินิน ของพิพัฒน์ พสุธารชาติ เป็นผลงานอันเกิดจากการแสวงหาสืบค้นข้อมูลอย่างหนัก เนื้อหาที่น่าสนใจในหนังสือวิวาทะดังกล่าวประกอบด้วย การอ้างอิงผลงานหลักฐานแนวคิดต่าง ๆ ของนักวิชาการหลายท่าน ซึ่งไม่อาจกล่าวถึงได้หมดในบทปริทัศน์หนังสือนี้ หากผู้อ่านสนใจสามารถดูเพิ่มเติมได้ในเนื้อหาและเชิงอรรถอ้างอิงของหนังสือ คราสและควินิน ซึ่งได้รวบรวมไว้เป็นอย่างดี มุมมอง/ข้อค้นพบที่น่าสนใจของผู้เขียนที่เกิดจากการศึกษาประการหนึ่งคือแสดงให้เห็นปัญหาเรื่อง “ความรู้จากประสบการณ์” ถ้าสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับความมีเหตุมีผลและการให้ความสำคัญกับความจริงเชิงประสบการณ์ของโลกทัศน์แบบกระฎุมพี คือ “ไสยศาสตร์” การอธิบายเรื่องโลกทัศน์แบบกระฎุมพีจึงจำเป็นต้องกล่าวถึงไสยศาสตร์ควบคู่กันไปเสมอ กล่าวโดยรวบรัดที่สุดผู้เขียนบทปริทัศน์เห็นว่า การอธิบายสิ่งหนึ่ง ๆ จำเป็นต้องอาศัยสิ่งที่ถูกมองว่าตรงกันข้ามมาอธิบาย แม้กระทั่งแนวคิดคู่ตรงข้ามในการนำมาอธิบายก็มีใช้ตรงข้ามเสียทีเดียว วีระศักดิ์ กිරิตวรนันท์ กล่าวถึงมุมมองของพิพัฒน์ พสุธารชาติ ว่า “พิพัฒน์กลับมองว่า “เหตุผล” อยู่ร่วมกับ “ไสยศาสตร์” อย่างแยกขาดออกจากกันไม่ได้” (Pipat Pasutharachat, 2017: 19) ความเป็นเหตุเป็นผลอาจมีลักษณะกว้างกว่านิยามที่เคยเชื่อกันมา เพราะในความเป็นเหตุเป็นผลกลับมีความเป็นไสยศาสตร์ และไสยศาสตร์ก็อาจเป็นเหตุเป็นผลได้ เหล่านี้มิใช่แค่การเล่นคำ แต่ยังเป็นการรื้อสร้างระบบความคิดที่ใช้ในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ เห็นสิ่งที่ไหลเวียนและยกย่อน ตลอดจนมีความเป็นพลวัตสืบเนื่อง (Dynamic) กล่าวคือ มิได้เน้นนิ่งตายตัว กรอบวิธีคิดของนักวิชาการหลายท่านในหนังสือ คราสและควินิน

ซึ่งพิพัฒน์ยกมาอธิบายได้ช่วยสร้างความเข้าใจในการขยายกรอบวิธีคิด นอกจากนี้ การศึกษาวิธีคิดของคนไทยแต่ละยุคสมัยเพื่อความเข้าใจที่ไม่คลาดเคลื่อน สิ่งที่พิพัฒน์ พสุธารชาติ ทำคือการเสนอให้ถุกคิดว่าการที่นิธิใช้กรอบวิธีคิดของคนไทยยุคปัจจุบันไปครอบวิธีคิดของคนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็เป็นสิ่งที่ควรวิจารณ์ ดังที่พิพัฒน์ พสุธารชาติ ได้วิจารณ์ไว้แล้วซึ่งส่วนหนึ่งได้ต่อยอดจากมุมมองของนักวิชาการหลายท่าน

ผู้เขียนบทปริทัศน์เห็นว่า ปากไก่และไบเรื่อ แม้จะถูกนักวิชาการในรุ่นหลัง โต้แย้งในหลายประเด็นดังที่พิพัฒน์ พสุธารชาติ เขียน คราสและควินิน ขึ้นเพื่อถกเถียงอย่างนักวิชาการพิงสนทนากันผ่านงานเขียนวิชาการด้วยระเบียบวิธีศึกษาอย่างเป็นระบบ แล้ว กระนั้นก็ตามปากไก่และไบเรื่อจะยังคงมีคุณูปการต่อวงการศึกษาดูเฉพาะทาง มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การถูกโต้แย้งมิได้ลดทอนคุณค่าของปากไก่และไบเรื่อ มิหนำซ้ำเป็นโอกาสอันดีที่จะได้ขอบคุณนิธิ เอียวศรีวงศ์ หากไม่มีปากไก่และไบเรื่อ คราสและควินิน คงไม่มีวันเกิดขึ้น และบทปริทัศน์นี้คงไม่มีทางเกิดขึ้นเช่นกัน ปากไก่และไบเรื่อ คือหมุดหมายอันสำคัญอีกหมุดหนึ่งที่ทำให้เกิดการตื่นตัวในแวดวงวิชาการในอดีตและยังส่งผลถึงปัจจุบัน ทั้งยังเป็นความท้าทายของนักวิชาการรุ่นหลังที่กล้าโต้แย้งนักวิชาการผู้มาก่อน แต่โลกวิชาการไทยจะหาหนังสือวิชาการที่สนทนากับหนังสือวิชาการด้วยกัน ยังคงน้อยนัก ในจำนวนี่งานของพิพัฒน์คือประจักษ์พยานถึงองค์ความรู้ที่ไม่หยุดนิ่งอนาคตข้างหน้าอาจจะมีผลงานทางวิชาการของผู้มาทีหลังลุกขึ้นเสนอมุมมองปะทะสังสรรค์กับงานของพิพัฒน์ พสุธารชาติ ก็ย่อมได้

ผลงานทางวิชาการของไทยที่ถกเถียงในลักษณะคล้ายกับคราสและควินิน ก็พอจะมีอยู่บ้างแต่น้อยมาก ซึ่งเป็นงานที่มีส่วนในการจุดประกายให้พิพัฒน์ พสุธารชาติ นำมาต่อยอดจากประเด็นที่มีคนแย้งนิธิไว้บ้างแล้ว งานเหล่านั้นมีลักษณะกระจายมากกว่า จะรวมเล่มเป็นความเรียงทางวิชาการขนาดยาวแบบคราสและควินิน อีกทั้งยังไม่ได้ นำหลายประเด็นที่ต้องการถกเถียงกับปากไก่และไบเรื่อมารวมเล่มอย่างในคราสและควินิน ที่มีหลายบทหลายประเด็น และงานของนักวิชาการเหล่านั้นไม่ได้ทำออกมาเป็นหนังสือความเรียงทางวิชาการเล่มหนาเหมือนที่พิพัฒน์ พสุธารชาติ ทำ จึงกล่าวได้ว่าพิพัฒน์ พสุธารชาติ ได้ทำให้สิ่งที่กระจัดกระจายได้ถูกทำให้ชัดเจนด้วยแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำมาใช้อธิบายในคราสและควินิน นอกจากนี้ อย่านัดถือว่าคราสและควินินจะเป็นงานที่ให้ความจริงสมบูรณ์สุรพศ ทวีศักดิ์ กล่าวถึงคราสและควินิน และปากไก่และไบเรื่อว่า “เป็นงานที่ไม่ได้

นำเสนอความจริงที่มันสิ้นสุดในตัวเอง เหมือน 2+2 เป็น 4 ซึ่งไม่ได้คิดแบบนั้นอยู่แล้ว มันเป็นงานประวัติศาสตร์ งานปรัชญา มันเป็นเรื่องของการตีความ ถ้าอ่านงานนิธิ เอียวศรีวงศ์ ก็จะมีแนวโน้มที่ว่า ใ้ตามการให้เหตุผล การวิเคราะห์ของนิธิ ชวนคล้อยตาม แต่พอเกิดงานแบบคราสและควินินขึ้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ใหม่ เพราะว่าในบ้านเรา “ไม่ค่อยจะเถียงกัน” (Talking to new book opening, online) นอกจากนี้สิ่งที่สุรพศ ตั้งคำถามเกี่ยวกับมนุษยนิยมเป็นแค่การนำคำว่า “มนุษยนิยม” ของปรัชญาตะวันตกมาใช้ นำมาอธิบายว่ามีความเป็นมนุษยนิยม แต่ไม่ได้มีความหมายแบบที่ปรัชญาตะวันตกใช้ในความหมายที่ว่า มนุษย์เป็นปัจเจกบุคคลที่มีสิทธิอำนาจเป็นของตนเอง มนุษย์สามารถใช้เสรีภาพในการเลือกคุณค่า เลือกเป้าหมายชีวิต เลือกสิ่งที่ดี แล้วก็เสรีภาพที่จะกำหนดอนาคตสังคมการเมือง นี่คือความหมายของมนุษยนิยมในความหมายของปรัชญาตะวันตก

จากหน้าปกหนังสือที่ปรากฏคำว่า รื้อ-สร้าง จากคำที่ใช้ทำให้ผู้อ่านคาดหวังว่าจะเห็นการรื้อและการสร้าง แต่คราสและควินินยังไม่ชัดเจนว่าสร้างอะไร ดังที่อาจารย์ปริทัศน์หงษ์สดัน ผู้เชี่ยวชาญทางสายประวัติศาสตร์ กล่าวไว้ในงานเปิดตัวหนังสือ “นึกถึงการรื้อแล้วสร้าง ผมเห็นการรื้อ แต่ไม่เห็นว่าการสร้างคืออะไร” (Talking to new book opening, online) นอกจากนี้กรอบบวิธีคิดเกี่ยวกับคำว่ากรรมพื้ที่ผนวกรวมศักดิ์ดินเอาไว้ อาจเป็นเรื่องที่เคยทำให้ผู้อ่านคล้อยตามมาแล้วในปากไก่และใบเรือ เมื่อหนังสือคราสและควินินพยายามที่จะบอกว่ากรรมพื้ นั้นไม่มีอยู่จริงก็อาจจะเป็นเรื่องยากมากขึ้นไปอีก เพราะงานที่จะรื้อปากไก่และใบเรือ นั้นจะต้องทำได้มากกว่าของเดิม เช่นเดียวกับทุกประเด็นที่พิพัฒน์จะได้แย้งนิธิ ต้องทำได้มากกว่าของเดิม อย่างน้อยคราสและควินินก็มีการอ้างอิงแนวคิดต่าง ๆ มากมาย

ถึงที่สุดแล้วไม่ว่าโลกทัศน์แบบกรรมพื้จะไม่มีอยู่จริง (ตามที่พิพัฒน์กล่าว) จริงหรือไม่? หรือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ได้มีโลกทัศน์ที่เป็นเหตุเป็นผลแบบตะวันตกนั้นจริงหรือไม่? โลกทัศน์แบบกรรมพื้ อาจไม่มีอยู่จริงนั้นจริงหรือไม่? ตลอดจนบทสรุปของพิพัฒน์ซึ่งแตกต่างไปจากหนังสือปากไก่และใบเรือของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นเรื่องของ การตีความ งานสายปรัชญาไม่ได้มีความจริงสมบูรณ์ที่จะมีคำตอบเดียวแล้วสิ้นสุด แต่ด้วยวิธีการแสวงหาแนวคิดทฤษฎีมากมายอย่างเป็นระบบและอาศัยความเพียรในการค้นคว้าอย่างหนักพิพัฒน์ พสุธารชาติ ได้แสดงให้เห็นว่าการเปิดบทสนทนากับศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์

เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ อันจะยังผลเป็นความงอกงามทางวิชาการ ในโลกอันชวนคิด และตั้งคำถามไม่รู้จบ คราสและควินิน คือหนังสือที่กล้าโต้แย้งกับผลงานอันโดดเด่นในโลกวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ จึงควรค่าแก่การอ่านเพื่อเปิดโลกทัศน์อีกเล่มหนึ่ง

References

- Chaiyan Chaiyaphorn and Nidhi Eoseewong. (2014). *In/and Thailand Political Crisis*. Bangkok: Torch. (In Thai)
- Patrick Jory. (2010). “*Thailand’s Historiography War: The Fighting of the Royal Institution in the Modern History*”. translated by Jirawat Saengthong, Same Sky. 8(1), 115.
- Pipat Pasutharachat. (2017). *Cras and Quinine*. Bangkok: Parbpim Printing. (In Thai)
- Talking to Cras and Quinine book opening*. (2018). [Online]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=sQu0plBPRWk> [2018, November 10]. (In Thai)
- Thanet Aphornsuvan. (2014). *The Forum of the Year of “Nidhi Eoseewong” the Thinker of the year “Nidhi’s 20 Years Later”*. [Online]. Retrieved from http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid= 141890 8198 [2018, October 10]. (In Thai)
- The American Heritage Dictionary of the English Language. (2000). *Forth Edition, by Houghton Mifflin Company*. [Online]. Retrieved from <http://www.thefreedictionary.com/Renaissance+man> [2018, October 10].
- Yaowaluck Khayankarn. (2005, April - September). Thai Traditional Medical: Pregnancy care. *Thai Khadi Journal*. 2(2), 148. (In Thai)